

nesvetega duha v cerkev privlekla, da je bil Tridentinski zbor vže na tem, popolnoma pregnati jo iz svetišča, ko ne bi bil vstal o ravno tistem času Palestrina (roj. 1524), kateri je v svojej slovitej maši „Missa Papae Marcelli“ zadostil tirjatvam sv. zboru, ki je prepovedal po cerkvah vsako muziko, ktera je pohotna in nečista, naj si bo z orglami ali v petji (Seja XXII.). Za tem genijalnim mojstrom se je izbudilo še mnogo drugih, in zato se imenuje 16. vek, zlati vek cerkvene muzike.

Ali godba ni ostala na tej visočini, sveteni duh je zopet prilomastil v svetišče z vsem svojim površnim bliščem brez Božjega duha. Ne zmenivši se za sv. opravila je pel in godel na koru, kar se mu je poljubilo. Papeži in škofje so spoznali to nepristojnost in skrumbo sv. mesta in najsvetejših opravil, ter so klicali med svet: Spravite v cerkev nazaj zopet cerkveno petje! In kakor naš sedanji sv. Oče Pij IX. v vseh ozirih kot velikan presegajo mnogo svojih prednikov, tako tudi v skrbi za pristojno Božjo službo niso zaostali in so čestokrat katoliški svet opominjali na svetost cerkvenega petja. Ali svet je bil kakor omamljen in ni znal ali si ni upal velikanskega dela poprijeti, dokler se ne vzdigne kanonik Proske († 1861), ter gre v Rim. Tam prepisuje starih mojstrov izdelke in se navdušuje pri slovitemu Bainiju, kateri je takrat vodil Sikstinsko kapelo, za pravo cerkveno petje. Domu prišedši zbere okoli sebe mož, kateri so začeli petje v cerkvenem duhu reformirati. V ta namen so ustanovili Cecilijino družbo (l. 1868) in jeli izdajati dva lista v poduk, „Fliegende Blätter“ in „Musica sacra“*) pod vredništvom glavnega predsednika družbe dr. Fr. Witta.

Da bi pa mogla družba tem vspešneje delati na cerkvenem polji, se je podvrgla Rimskemu prestolu, in prosilo sv. Očeta dovoljenja, blagoslova in varstva, kateri so vse z veseljem dovolili in postavili družbo pod varstvo kardinala v Rimu. (Dalje prih.)

Valentin Vodnik.

B.

Grem visoko pit Savico
Lepih pesmi hladni vir,
Mojstru pevcov na zdravico
Naj mi teče ta požir.

V. Da je Vodnik tako verlo napredoval v slovenščini in pisati jel bolj v narodovem duhu, k temu je pripomoglo najprej to, da je prišel

*) Oba lista naj bosta g. organistom prav toplo priporočena. Vsak mesec prineseta razven mnogo podučne tvarine tudi muzikalne priloge in se dobita prav ceno, nekaj čez 2 gl. Naroči se lahko naravnost pri Pustetu v Regensburgu, ali pa pri domačih bukvarjih.

bil sam med narod, služil duhoven sim ter tje med slovenskim ljudstvom; znanje in prijaznost storil z bar. Zoisom, kateri mu je stregel z besedo in v dejanji, s knjigami in pisanji; potem lastna vaja in veselje po „Praktiki, Novicah in Kuharskih bukvah;“ največ pa vendar to, da je l. 1798 postal učenik poetike t. j. v najvišem razredu tedanje gimnazije, kjer je razun veronauka učil vse predmete, vzlasti „helensko, latinsko, tevtonsko“; živo pečati se jel s klasiki ter po njih likal in bistril si duha in besedo slovensko. Prav res se je nova doba pričela tedaj v njegovem življenji. Bil je tudi v odboru, kateri je presojeval novo poslovenjevano sv. pismo (1784—1802), kteremu početju sta bila na čelu sloveča J. Japel in Bl. Kumerdej. V sedanjem veku pa se prikaže Vodnik ves nov, nekako po novoletnici v Novicah še ne natisnjeni:

1801.

Sto let doživeli,
Na nov omladeli,
Od perviga spet
Začnemo živét.

1802.

Veselo se kaže
Nov' létašni dan,
Mi serce ne láže
Ne létas ne lan'.

Kakor se razodéva Vodnik v prejšnjem stoletji še učenec M. Pohlínov; tako se kaže v veku sedanjem učenik mnogim, premnogim novim učencem. In prvo delo, katero je v tem stoletji dal na svetlo, to je:

9) „Pésme za pokúšino.“ V' Lublani, natisnene per Joanezu Recerju. 1806 v m. 8ⁱ str. 46 in „Kazávic“, kjer se naštevajo naslednje pesmice: 1) Pésma na moje Rojáke (Krajnc! toja zémla je zdráva..; Za vuk si prebrisane glave..; Glej stvarnica vse ti ponudi..); 2) Na sebe (Grem visoko pit Savico.. s podobo spredi); 3) Zadovolni Krajnc (Od straže Hravaške — Gor sónce mi pride... Pa delam, pa baham, — Pa piem tabák); 4) Novo léto (Naváda je vóšit — Nov' leto priti... Ako pak ima — Per lanskim ostát, — Pojde moj trebuh — Pod rëbra vasvát); 5) Napisi za mesce (Prozimec: „Kratki je pust, — Ročno pobašte žené, — Kratki je plés, — Kvatre zakonske dolgé... Režnicvét; Kimavic; Listagnoj; Gruden: „Kir po zim klobáse hráni — Se po létu muham brani“ cf. Pratika 1796); 6) Napisi za mesce (Prozimec: „Ak Vincenca sonce peče, — Pravo vince zazorí; — Rad po cvičik oštír teče, — De li mošna zablíš“... „Gruden bliska nu gromí, — Drug lét vetrov dost bučí; — Deb li hujga nič ne strlí, — Zvunaj zrele norce brlí“ cf. Pratika 1797;); 7) Veršác. Narvíši snežník za Triglavam, s podobo spredej („Na Veršacu doli sédi, — Neznán svét se teb odprè; — Glej med sivih pleš v' srédi — Zarod zlahtnih róz cvetè... Pod velikim tuki Bogám — Breztelesni bit želím, — Čiste sape sréd mej krógam — Mením de na neb' živím);“ 8) Predgovor za Lublanske Novice 4. d. Prozimca 1797 (Je kaša zavrela, — Se terga kaj nit? Kaj sosed moj déla, — Šim prašati sit..); 9) Vošenje noviga leta

1799—1800 (Zdravi fantiči — Čedne deklīči — Majo živēt — Vekoma lét.. Preteklo sto lét, — Oblubim jih spēt, — Pervošim na dalje — Šaj petkat deset); 10) Novo leto 1798 (Deb zlomil si glavo, — Kaj vošit nevēm; — Lan' tlačil sim travo, — Še letas jo grēm); 11) Novo leto 1799—1801 (Se noviga léta — Vsak' veselī — Si več lét obéta — Vesel naj živī...); 12) Novo leto 1802; 13) Pravlica. Kôs inu Sušic („Kos prepeva, gnézdó znaša, — Lepi Sušic gori gré — Nasmeóči kôsa práša: — Poješ tako zgódi že?... Kamer tvoja slà ti kaže, — Preveč nagli nimaš bit; — Stara Pratka se ne zláže: — Sušic ima rep zavīt“); 14) Sraka inu Mlade (Sraka Mlade je svarila: — Preveč blizo hiš greste... Doživela kaj sim sróta? — Jajce več ku puta vé!); 15) Némški inu krajnski kojn; 16) Petelinca (Lepó sta ravnala — Ptelínčika dva itd.); 17) Plesár (Sim v' Lublan' — Dobro poznán — Mestu, Pred méstam, — Nu na Polán'... Naj raji spím, — Plesat učim, — Pravim, in lažem, — Norce lovim); 18) Star pévic ne boj se péti (Čebélca visóko — Gori v' planine — Perlétna si vípaš — Snežne na brine?... Anakreon sivčik — Na gosli poje, — Mej lasce ruméne — Zapléta svóje.) — Vzlasti znamenita je pravljica, v kateri popéva tedanjo razmero med nemščino in slovenščino:

Némški inu krajnski kojn.

Nemški kojn slovénnu reče:	Mene v' dobri versti májo,
Brate kaj medlíš na cést'?	Men se trikat ovs ponúd',
Ti li noga, glava neče,	Čiste nege mi jegrájo,
Al se teb nelubi jést?	Vrat nosim ko labúd.

Krajnska pára milo pravi:
 Tud bi lahko jes bil tak,
 Al tepejo me po glavi,
 Lačni morem stati v' mlak'.

To je v slovstvu novoslovenskem prva knjižica, o kateri se reči smé, da je klasična, da je umetna, pa v duhu naroda slovenskega. Ravnal se je Vodnik vsled šolskega nauka najprej po ptujih vzgledih latinških in nemških; poznej pa je popéval v domačem duhu po slovénških pravljicah in povéstih. Nabirati je jel narodne pesmi, in l. 1807 dá na svetlo prof. J. A. Zupančič (Suppantschitsch) staro slovensko „Pegam in Lambergar“ v nemški prestavi z naslovom: »Das Turnier zwischen den beyden Rittern Lamberg und Pegam. Ein krainerisches Volkslied mit einer deutschen Uebersetzung. Laibach, 1807. Eger. 8. S. 23.« — Nahaja se ta pesem v mnogih oblikah, in v nemškem predgovoru o jeziku in narodnem pesništvu slovenskem pravi Zupančič: »Die gegenwärtige Ausgabe ist nach einer Abschrift veranstaltet, die mir mein würdiger Lehrer und Freund, der Herr Professor Vodnik mittheilte«. Ponatisnjena je po tem Vodnikovem spisku skoro prav na tanko 10) „Pegam pa Lambergar“ v Berilu Miklosičevem za VIII. gimnazijski razred str. 98—102 na pr.:

Tam béli Dunej mi stoji,
 Na Duneju kaj se godi,
 Me dobro poslušajte vi!
 Je v' srédi mesta trática,
 Na trati raste lipica,
 Dunej hladi nje sénéica,
 Pod sénco míza rúmena,
 Okoli mize stoli pa,
 Sedi na stolih góspoda,
 Med nimi Cesar govori:...

— — — — —
 Mu reče tako svitli cesar:
 »Junák ti, moški Lambergar,
 Kaj češ imeti za tvoj dar?«
 Pa Lambergar odgovori:
 »Na Kranjskim imam tri gradí,
 De b' moji, prosim, lastni bli!«
 Pa cesar tako govori:
 »Kar češ imét, nej se zgodi,
 Kar dolgo li tvoj rod živi!«

Učitelj Ljudomil v nadaljevalni šoli.

XIV.

Moča, sneg.

Ljud. Govorili smo do sedaj o dežji, kako se nareja in dr. Vsa voda, ktera v podobi rose, slane, dežja, snega, sodre, toče, ali tudi sopara in megle pada na zemljo, imenuje se moča. Koliko vode v enem letu v omenjenih raznih podobah pada na tla, to je za nas kaj važno in imenitno. Od množine moče je odvisna rodovitnost in nerodovitnost zemlje, pa tudi zdravstveno razmerje tega ali unega kraja. Dež posebno zelišom veliko bolj tekne, kakor druga voda, kajti v zraku je mnogo tvarin, ktere so rasti zeliš koristne, dež pa jih sabo na zemljo prinese in tako dež ne moči samo, ampak tudi gnojí.

Učen. Kako pa je mogoče vedeti, koliko dežja ali sploh moče na zemljo pade, saj se voda vendar zmeriti ne da.

Ljud. Res je, da sedaj ni mogoče meriti vse moče, katera v podobi sopare, megle, rose, slane pada na tla. Imajo pa vendar pripravno orodje, tako imenovani dežjemer (ombrometer), v katerem se lovi dež, ki pade v enem letu. Tega orodja vam na tanko popisoval ne bom, z njim se le bolj učeni pečajo. Vsa ta mnogoverstna orodja so tako narejena, da se voda steka v ozko cev ali posodo, kjer primeroma visoko nastopa. Dobi se vodeni steber, ki kaže, kako visoko bi voda tla pokrivala, ako bi je zemlja ne popila, ako bi se ne odtekla in bi se je tudi nič ne izparilo. S tem orodjem se saj nekoliko lahko zvé, koliko moče pade na tem ali unem kraju na zemljo. In res je množina dežja jako različna po različnih pokrajinah. Lahko razumete, da v velikih suhih zemljah veliko manj dežja pade, kakor pa po primorskih deželah in po otokih. V sredi Afrike, v pušavi saharški do prednje Azije, kateri kraj je skoraj tako velik, kakor cela Evropa, nikdar ne dežuje. Ravno tako je v sredi Azije velika pokrajina, v kateri nikdar ne dežuje — po teh krajih se razprostira „peščeno morje, morje brez vode“. V toplem pasu pade več vode na zemljo, kakor po zmerno toplem in merzlem, tam našo zimo nado-